

Notlar | Briefs

No.2020-1

Türkiye’de Ekonomik Dinamizmin Gelişimi ve Geleceği

Yusuf Emre Akgündüz¹

Kasım 2020

Özet:

Farklı ülkelerde yapılmış ampirik çalışmalar gelişmiş ülkelerde ekonomik dinamizmin azaldığını göstermektedir. Bu çalışma Türkiye’de ekonomik dinamizmin son yıllardaki gelişimini Akçığıt vd. (2020) çalışmasının bulgularını kullanarak özetlemektedir. Ampirik bulgular Türkiye’de ekonomik dinamizmin 2013 yılı sonrası yavaşlamaya başladığı yönündedir ve yavaşlamanın Fed’in global likiditeyi azaltıcı kararlarıyla ilişkili olduğu gösterilmiştir. Teoretik model çalışmaları ekonomik dinamizmi arttırmak için piyasa liderleriyle rekabete girebilecek şirketlere destek verilmesini önermektedir. 2016 yılı sonrası ekonomik dinamizmde toparlanma bulunmuş olmasına rağmen, Covid-19 krizinin getirdiği büyük talep şoku şirketlere yeni zorluklar oluşturmaktadır. Raporun son bölümünde Covid-19 krizinin verimlilik ve ekonomik dinamizm etkileri ve alınabilecek önlemler tartışılmıştır.

¹Sabancı Üniversitesi. E-posta: emre.akgunduz@sabanciuniv.edu

Abstract:

Recent empirical findings demonstrate a decline in business dynamism across the developed world. This study provides an overview of the development of business dynamism in Turkey in recent years based in particular on the empirical and theoretical findings of Akcigit et al. (2020). The findings suggest that business dynamism in Turkey started to stagnate after 2013. Empirical investigations show a link between the tightening in credit markets following Fed tapering and the stagnation. Theoretical analyses suggest that an increase in support to firms that can challenge market leaders can induce an increase in dynamism. While there were signs of a recovery in business dynamism after 2016, the Covid-19 crisis has caused massive demand shocks for businesses. The report concludes with a discussion on reducing the potential long-term effects of the covid-19 crisis on productivity and business dynamism.

1. Giriş

Son yıllarda gelişmiş ekonomilerde verimlilik artışının azalmasının nedenleri politika yapımcılar ve ekonomistler için önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Ortaya konulan açıklamalar arasında ekonomik dinamizmin azalması öne çıkmaktadır. Ekonomik dinamizm, şirket büyüme ve küçülmelerini, pazar ve istihdam hareketlerini ve inovasyonu kapsayan geniş bir terimdir. Ekonomik dinamizmin ve rekabetin azalması ile verimlilik artışını tetikleyen yatırımlar arasında kuvvetli bir bağ olduğu kabul edilmektedir (Decker vd. 2016). Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde son yıllarda kullanılabilir hale gelen idari veri setlerini kullanan çalışmalar, ekonomik dinamizmin göstergeleri arasında olan pazar yoğunlaşması ve karların satışlara oranında artış; şirketler arasındaki istihdam hareketleri ve şirket açılış oranı gibi göstergelerdeyse azalma ortaya koymuştur (Akçığıt 2019a,b; Autor vd. 2020). Ekonomik dinamizmde azalma yalnızca ABD'de değil diğer OECD ülkelerinde de var olan genel bir ampirik eğilim olarak kabul edilmiştir (McGowan 2017).

Ekonomik dinamizmin azalması gelişmiş ekonomilerde yaygın bir bulgu olsa da arkasında yatan nedenler önemli farklar göstermektedir. ABD verisi ile yapılan çalışmalar dinamizm azalmasını öncü şirketlerin (*en yüksek verimliliğe sahip şirketler*) kendilerini takip eden şirketler ile verimlilik farkını açarak rekabet baskısını hissetmemelerine bağlamaktadır. Takip eden şirketlerin verimliliklerinin artmaması öncü şirketlerin inovasyonlarının ekonominin geri kalanı tarafından patent kanunları gibi nedenlerle kopyalanamaması ile açıklanmıştır (Akçığıt ve Ateş 2019a). Öncü ve takipçi şirketler arasında açılan fark tüm gelişmiş ülkelerde bulunmamaktadır. Örneğin van Heuvelen vd. (2018) tarafından Hollanda için yapılan analizde öncü ve takipçi şirketlerin ortalama verimlilik seviyelerinin yıllar içinde beraber hareket ettiği bulunmuştur. Bu tip sonuçlar her ülkenin ekonomik dinamizm gelişmesinin ayrı analiz edilmesi ve politika önerilerinin ülke bazında yapılmasının gerekliliğini göstermektedir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) bünyesinde yakın zamanda yapılan çalışma, Türkiye'de 2006-2016 yılları arası için ekonomik dinamizmin gelişimini analiz etmektedir (Akçığıt vd. 2020). Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve TCMB'nin mikro düzeydeki geniş çaplı verileri kullanılarak yapılan çalışmanın sonuçlarına göre 2013 yılına kadar artış eğiliminde olan Türkiye ekonomik dinamizmi bu yıldan sonra yavaşlamıştır. Yapılan ekonomik modellemeler, bu sonuçların pazar liderlerini takip eden başaltı şirketlerin yatırım ve dolayısıyla inovasyon kapasitelerine gelen negatif bir şok ile açıklanabileceğini önermektedir. 2013 yılı ve sonrasında ABD Merkez Bankası (FED) tarafından uygulanan politikaların Türkiye'ye yabancı kaynaklı kredi akışını azaltması da ekonomik dinamizmdeki azalma ile ilintili bulunmuştur.

Bu raporda ek olarak Türkiye'nin 2016-2018 yılları arası ekonomik dinamizmdeki gelişmeler de incelenmiştir. Sonuçlar özellikle Kredi Garanti Fonu (KGF) genişleme politikasının

uygulandığı 2017 yılında dinamizmde artış eğilimi oluştuğunu ancak bu eğilimin 2018 yılında tekrar zayıfladığını göstermektedir. Her ne kadar veri kaynakları 2020 yılı için ekonomik dinamizmin ölçülmesine henüz izin vermese de elimizdeki öncü göstergeler ve diğer ülkelerdeki çalışmalar Covid-19 salgınının ekonomik dinamizme etkilerini kısa vadede negatif olarak öngörmektedir. Uzun vadedeyse 2009 krizinden öğrenilen derslerle yapılan politikalarla ekonomik kaynakların daha verimli ve rekabete açık şirketlere geçişi sağlanabilir.

Akçığit vd. (2020) çalışmasının teknik olmayan bir özeti raporun ikinci ve üçüncü kısımlarında oluşturulmuştur. Dördüncü kısımdaki hedef, bahsi geçen çalışmada 2016'ya kadar hesaplanan bazı göstergelerin 2018'e uzatılması ve 2016-2018 arasındaki KGF gibi politikaların ekonomik dinamizm ile ilişkilerinin tartışılmasıdır. Son kısımdaysa Covid-19 salgınının ekonomik etkileri şu ana kadar açıklanan verilerle özetlenmiş ve ekonomik dinamizme etkileri konusunda tahminlerde bulunulmuştur.

2. 2006 – 2016 dönemi için ampirik bulgular

Akçığit vd. (2020) çalışmasının başlangıç noktası ABD ve diğer OECD ülkeleri için türetilmiş ekonomik dinamizm göstergelerini idari veriler kullanarak Türkiye için hesaplamaktır. Sonuçlar Türkiye'de ekonomik dinamizmin 2012 yılına kadar arttığını, bu yıldan sonraysa yavaşladığını göstermektedir. Bu yavaşlama, büyüme oranı ve işsizlik gibi makro verilerde gözlemlenebildiği gibi pazar seviyesindeki yoğunlaşma oranı artışı, istihdam geçişkenliği gibi göstergelerde de bulunmaktadır. Özetle 2012-2016 yılları için aşağıdaki on bulgu Türkiye imalat sanayi için gösterilmiştir:²

Bulgu 1: Türkiye'de şirketlerin büyüme hızı yavaşladı ve işsizlik arttı.

Bulgu 2: Piyasa yoğunlaşması oranı ve büyük şirketlerin pazar payı arttı.

Bulgu 3: Büyük şirketlerin kar oranları arttı; küçük şirketlerdeyse değişiklik görülmedi.

Bulgu 4: Öncü ve diğer şirketlerin ortalama verimliliklerindeki fark değişmedi.³

Bulgu 5: Öncü şirketler arasında süreklilik arttı, yeni öncü şirket oluşumu azaldı.

Bulgu 6: Şirketler arası büyüme oranlarındaki farklılık azaldı.

Bulgu 7: Çalışanların şirketler arası geçişkenliği azaldı.

² Ampirik bulguların hesaplanmasında kullanılan veri ve metodolojik yaklaşımlar Akçığit vd. (2020) çalışmasında detaylı olarak açıklanmıştır.

³ Öncü şirketler her 4 haneli sektör (NACE) seviyesindeki pazardaki en verimli %5 şirket; diğer şirketlerse geri kalan %95 şirket olarak tanımlanmıştır. Bulgu 4'de bahsedilen verimlilik farkı bu iki grubun (ağırlıklandırılmış) ortalama verimliliği arasındaki farka atıf yapmaktadır.

Bulgu 8: Pazar yoğunlaşma oranı ile şirketlerin maaş ödemelerinin satışlara oranı arasında negatif bir ilişki oluştu.

Bulgu 9: Yeni şirket girişi azaldı.

Bulgu 10: Genç şirketlerin toplam istihdam içindeki payı azaldı.

Türkiye ekonomisi için hesaplanan bu on bulgu, ABD ekonomisinin gelişimi ile iki önemli fark göstermektedir. İlk olarak akademik yazın işgücü payının azalması ve pazar yoğunlaşma oranının artması gibi eğilimlerin ABD ekonomisinde 20 yıldan fazla bir süredir devam ettiğini ortaya koymaktadır. Sonuçlar, ekonomik dinamizmdeki yavaşlamanın Türkiye için çok daha yeni olduğunu göstermekte ve doğru politika müdahalelerinin bu eğilimi değiştirebileceğini önermektedir. İkinci farksa Bulgu 4'den kaynaklanmaktadır. Türkiye'de ABD ekonomisinin aksine başaltı şirketler ile verimlilik farkını açan öncü şirketler bulunmamıştır. Verimlilik farkının açılmamasına rağmen öncü şirketlerde süreklilik (Bulgu 5) ve pazar yoğunlaşmasındaki artış öncü şirketlerin pazar kontrolünün arttığını göstermektedir. Bu sonuçlar Türkiye'de 2012 sonrası oluşan ekonomik dinamizmdeki yavaşlamanın nedenlerinin ABD'den farklı olduğunu ortaya koymaktadır.

3. 2012 sonrası dinamizm azalmasının nedenleri

Akçığit et al. (2020) çalışması 2012-2016 yılları arasında gözlemlenen ekonomik dinamizm yavaşlamasını teorik ve ampirik olarak değerlendirmiştir. Model çalışmalarına göre 2012-2016 yılları arasındaki ampirik bulguların neredeyse tamamı öncü şirketlerle rekabet edebilecek başaltı şirketlerin yatırım kararlarını negatif etkileyen bir şok tarafından açıklanabilir. Buna bağlı olarak ekonomik dinamizmi tekrar canlandırmanın yolu da başaltı şirketlerin rekabet kapasitesini artıracak destek programları ve sanayi politikaları geliştirmektir. Türkiye'de TÜBİTAK ve KOSGEB gibi kurumlar küçük firmalara yönelik birçok programa sahiptir ancak öncülerle rekabete girebilecek orta-büyük firmalara yapılacak destekler 2012 sonrası ekonomik dinamizm azalmasını tersine çevirmekte daha faydalı olabilir.⁴

Bu çalışmada başaltı şirketlere geldiği düşünülen negatif yatırım şokunun etkenleri olabilecek bazı muhtemel unsurlar değerlendirilmiştir. Bunlar arasında 2013 yılında FED tarafından başlatılan "tapering" politikası öne çıkmaktadır. FED, 2009 sonrası başlattığı parasal genişlemeyi 2013 yılı Mayıs ayı itibariyle tersine çevirmiş ve bu karar tüm gelişmekte olan ülkelerde daha sıkı bir kredi piyasası oluşmasına sebep olmuştur. Yabancı para birimi kredilerde

⁴ Eylül 2019 tarihli Yeni Ekonomik Program'ın orta vade hedefleri arasında başaltı şirketlere yönelik destek programları listelenmiştir. (bkz. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/kitapc%CC%A7%C4%B1k.pdf>)

özellikle önemli olan yurtdışı kredi akışındaki azalmanın başaltı şirketleri öncü şirketlere göre daha kuvvetli etkilemiş olabileceği öngörüsü 2013 yılından itibaren yaşanan ekonomik dinamizmdeki yavaşlamayı açıklayabilir. Sıkı kredi piyasası dönemlerinde öncü şirketler yurtdışı bağlantıları ve yüksek güvenilirlikleri sebebiyle krediye ulaşabilirken, yükselen başaltı şirketlerin kaynakları azalacaktır. Akçığıt vd. (2020) özellikle yabancı para kredi kullanımında 2013 sonrası pazar yoğunlaşmasının arttığını, diğer bir ifadeyle kredilerin daha az sayıda şirkette yoğunlaştığını göstermiştir. Çalışmadaki ampirik analiz, 2013 öncesi dönemde yabancı para kredi kullanımının daha yüksek olduğu sektörlerdeki ekonomik dinamizm kaybının daha yüksek olduğunu göstermiştir.

Kredi piyasasındaki sıkılaşma, 2012 sonrası dinamizm kaybını açıklayabilecek önermelerden biridir. Mevcut veri kaynaklarıyla ampirik olarak test etme olanağı bulunmasa da alternatif bazı açıklamalar yapılabilir. 2011 ve sonrasında Türkiye ekonomisinin aşırı ısınmasına karşı makro ihtiyati tedbirler alınmış ve büyüme oranı yavaşlatılmıştır. Ayrıca 2013 sonrasında Türkiye için hesaplanan belirsizlik endeksleri istikrarlı bir artış göstermiştir. Bu artış şirketlerin yatırım kararlarını etkileyerek dinamizmi azaltmış olabilir.

4. 2016 sonrası ekonomik dinamizmi etkileyen faktörler

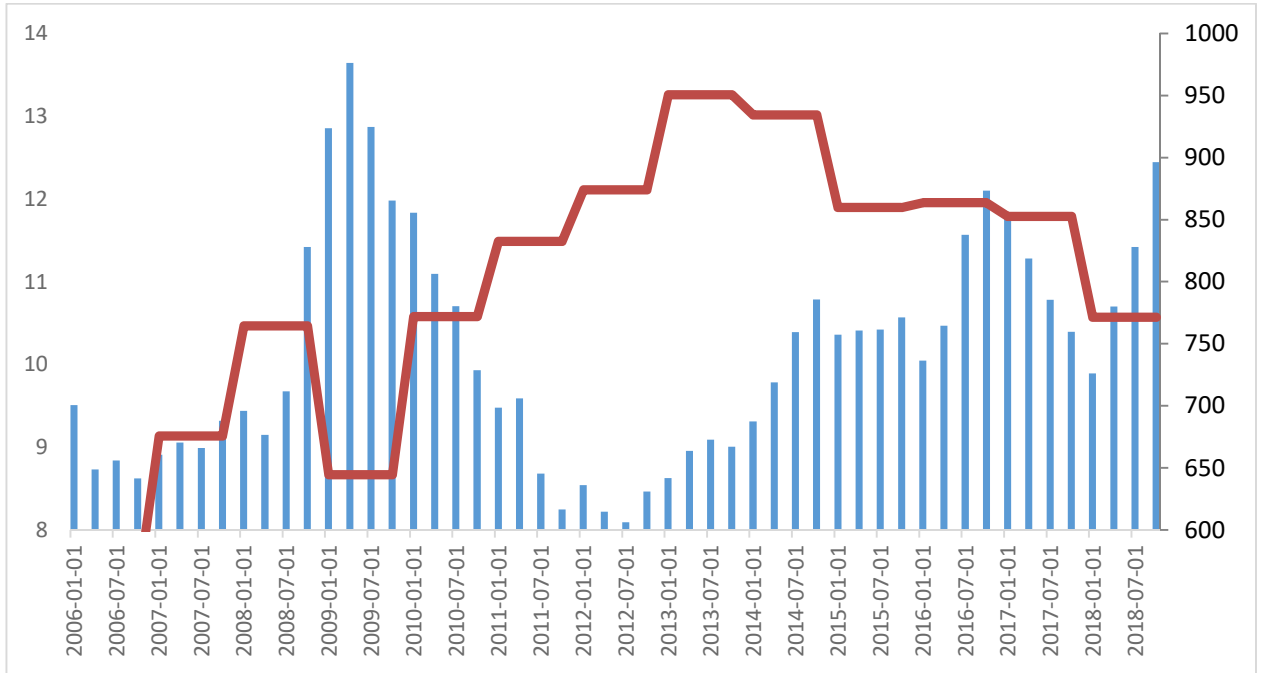
2017 ve 2018 yıllarında Türkiye ekonomisinde en öne çıkan ekonomi politikası KGF yoluyla kredi hacminin genişletilmesidir. KGF, teminat yetersizliği nedeniyle kredi alamayan veya kredi limitine ulaşmış şirketlere devlet kefaleti yoluyla bankalardan kredi verilmesine yönelik bir politikadır. KGF küresel anlamda da benzer programlar arasında en büyük program olmuştur (OECD, 2019). KGF kefaletiyle verilen kredi miktarı 2017 yılında 314 milyar TL'ye ulaşmıştır ve KGF politikasının etkisiyle toplam kredi hacmi 2017 yılında 2016 yılına göre %21 artmıştır.⁵ 2013 yılı ve sonrasında yavaşlayan ve bazı şirketlerde yoğunlaşan kredi hacminin ekonomik dinamizmi yavaşlattığı varsayılırsa, KGF ile yapılan kredi genişlemesinin ekonomik dinamizmi tekrar artırabileceği düşünülebilir. TCMB tarafından yapılan araştırmalar KGF'nin büyük ve küçük şirketler arasındaki kredi maliyeti farkını azalttığını göstermiştir (Sümer ve Güngör, 2018). Bu bulgu ekonomik dinamizm açısından başaltı şirketlerin öncü şirketler ile rekabetinin kolaylaştırılması olarak yorumlanabilir. 2017 yılında ayrıca geniş istihdam teşvikleri (özellikle yeni işe girenlerin Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) primlerinin alınmaması yoluyla) uygulanmış ve 2016 yılındaki asgari ücret artışından kaynaklanan işgücü maliyetindeki artışın etkisi azaltılmıştır. Bu kısımda 2016-2018 arası ekonomik dinamizm göstergeleri makroekonomik,

⁵ Kredi Garanti Fonu genişlemesi ile ilgili detaylı bilgiye KGF Faaliyet Raporu (2017)'nden ulaşılabilir: https://www.kgf.com.tr/images/faaliyet_raporu/2017_kgf_faaliyet_raporu.PDF.

pazar ve şirket seviyelerinde incelenmiş; sonrasında KGF politikasının ekonomik dinamizme olası etkileri değerlendirilmiştir.

Grafik 1 2006-2018 yılları arasında işsizlik oranını ve yıllık GSYH'nin dolar değerini göstermektedir. KGF ve geniş istihdam teşviklerinin aktif hale getirildiği 2017 yılında işsizlik rakamları azalmış ancak 2018'in ikinci yarısında tekrar artış göstermiştir. Dolar bazında GSYH rakamlarında da 2016-2018 döneminde işsizlikteki gelişmelere paralel bir gelişme gerçekleşmiştir.

Grafik 1: Çeyreklik işsizlik ve yıllık GSYH (USD)

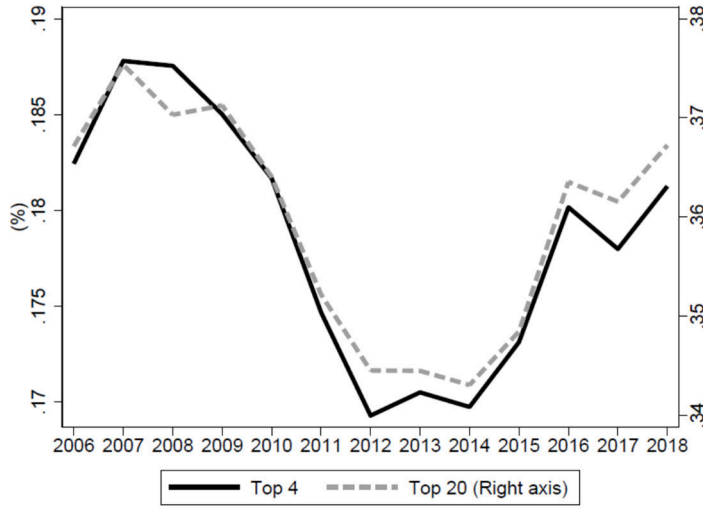

Kaynak: St. Louis FED (işsizlik rakamları) ve Dünya Bankası (GSYH rakamları). Sol eksen işsizlik oranını, sağ eksen ise USD (milyar) bazında yıllık GSYH'yi göstermektedir.

Ekonomik dinamizm göstergelerinin başında pazar yoğunlaşmasındaki gelişmeler gelmektedir. Grafik 2 her endüstri için hesaplanmış olan en büyük dört ve 20 şirketin payının ağırlıklı ortalamalarını göstermektedir. 2006-2012 yılları arasında pazar payı azalmış; 2013 yılından sonraysa artış göstermiştir. Bu artış 2017 yılında kesintiye uğramakla birlikte 2018 yılında da devam etmiştir. Grafik 3'de farklı işletme boyutlarında çalışanların toplam çalışanlara oranı iki yıllık aralıklarla SGK verisi kullanılarak gösterilmiştir. Bu gösterge de benzer bir yoğunlaşma eğilimi ortaya koymakta ve başaltı şirketlerin azalan rekabet gücüne işaret etmektedir. 2010 yılından sonra küçük şirketlerin toplam pazar payları azalırken, başaltı şirket olarak düşünebileceğimiz orta büyüklükteki şirketlerin payları sabit kalmış; en büyük (500 ve

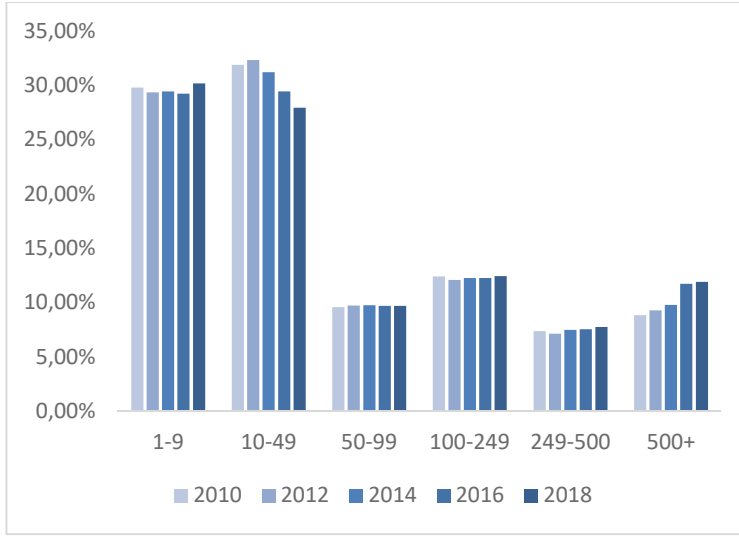
üzeri çalışanlı) şirketlerin payları ise artmıştır.⁶ Diğer bir ifadeyle en büyük şirketlerin gücü artarken onlar ile rekabet edebilecek orta büyüklükteki şirketlerin payı sabit kalmıştır. Akçiğit vd. (2020) çalışmasının rekabeti artırmak için desteklenmesi gerektiğini söylediği başaltı şirketlerin payının sabit kalması ekonomik dinamizmi azaltan bir faktör olabilir. 2016 ve 2018 yılları arasındaki fark incelendiğinde benzer şekilde küçük şirketlerin pazar payında azalma meydana gelmiş olmakla birlikte 100 çalışan ve üstü tüm grupların pazar payında artış bulunmuştur.

Grafik 2: Pazar yoğunlaşması – Büyük şirket payları

Kaynak: Akçiğit vd. (2020) çalışması ve Girişimci Bilgi Sistemi'nden (GBS) yazarın kendi hesaplamaları.

⁶ Büyük firmaların pazar payındaki artış grafiklerde görünenden daha fazla da olabilir. İncelenen dönemde (2016 yılına kadar) kayıtdışı istihdam azalmıştır ve kayıtdışı istihdam genel olarak küçük şirketlerde söz konusudur. Kayıtdışı istihdamdaki eğilim tek başına küçük şirketlerin SGK istihdamı payını artıracak bir etkiye sahiptir.

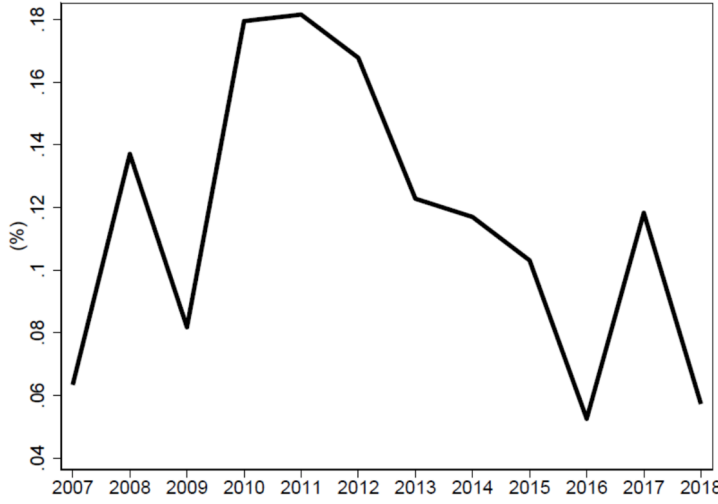
Grafik 3: İşyeri büyüklüğüne göre toplam istihdam oranı

Kaynak: SGK verileri ile yazarın kendi hesaplamaları. SGK verileri şirket değil işyeri bazında yayınlanmaktadır ve bir şirketin birden fazla işyeri bulunabilir.

Şirket bazındaki göstergeler de benzer bir resim ortaya koymaktadır. Grafik 4 şirketlerin istihdam ettiği kişi sayısının ortalama büyüme oranını göstermektedir. Yine 2017 yılında önemli bir artış, 2018 yılındaysa tekrar 2016 yılı seviyesine düşüş bulunmuştur. Grafik 5 şirket bazındaki istihdam büyüme oranlarının dağılımını yıllık standart sapmaları kullanarak göstermektedir. Dinamik bir ekonomide daha verimli şirketlerin hızlı; verimsiz şirketlerinse yavaş büyümesi beklenmekte ve büyüme dağılımının yüksek olması gerekmektedir. Büyüme oranlarıyla paralel bir şekilde 2017 yılında standart sapma artmış; 2018 yılındaysa azalmıştır.

Makroekonomik, pazar ve şirket seviyesindeki göstergeler, son yıllarda Türkiye'deki ekonomik dinamizm ile ilgili bazı ipuçları vermektedir. 2012 sonrası başlayan ekonomik dinamizm yavaşlaması 2017 yılına kadar devam etmiş; 2017 yılında ise ekonomik dinamizm göstergelerinde artış gözlemlenmiştir. 2018 yılında tekrar ekonomik dinamizm göstergelerinde azalma görülmüştür. 2017 yılındaki ekonomik dinamizmin artışını KGF politikasıyla gerçekleştirilen kredi piyasasındaki gevşeme açıklayabilir. Akçığit vd. (2020) çalışmasında kullanılan modelin en önemli mesajı başaltı şirketlerin öncü şirketlerle rekabet etmesini sağlayacak politikaların artırılması gerekliliğidir. 2013'de FED'in parasal sıkışmaya gitmesi ve Türkiye'ye gelen kredilerde yoğunlaşmanın artması bu dönemde görülen ekonomik dinamizm azalmasını açıklayabilecek bir önerme olarak gösterilmiştir. 2017 yılındaki KGF politikası ile krediye ulaşım tüm şirketler için kolaylaştırmış ve başaltı şirketlerin öncü şirketler ile rekabetini kolaylaştırıcı bir etki oluşturmuştur. Diğer taraftan bu etkinin 2018 yılında tekrar kaybolması ya KGF politikasının etkisinin kısa sürdüğünü ya da 2018'de yaşanan diğer gelişmelerin (kur şoku gibi) tekrar ekonomik dinamizmi azalttığını göstermektedir.

Grafik 4: Ortalama Şirket Büyüme Oranı

Kaynak: Akçiğit vd. (2020) çalışması ve GBS'den yazarın kendi hesaplamaları.

Grafik 5: Şirket büyüme oranlarının dağılımı

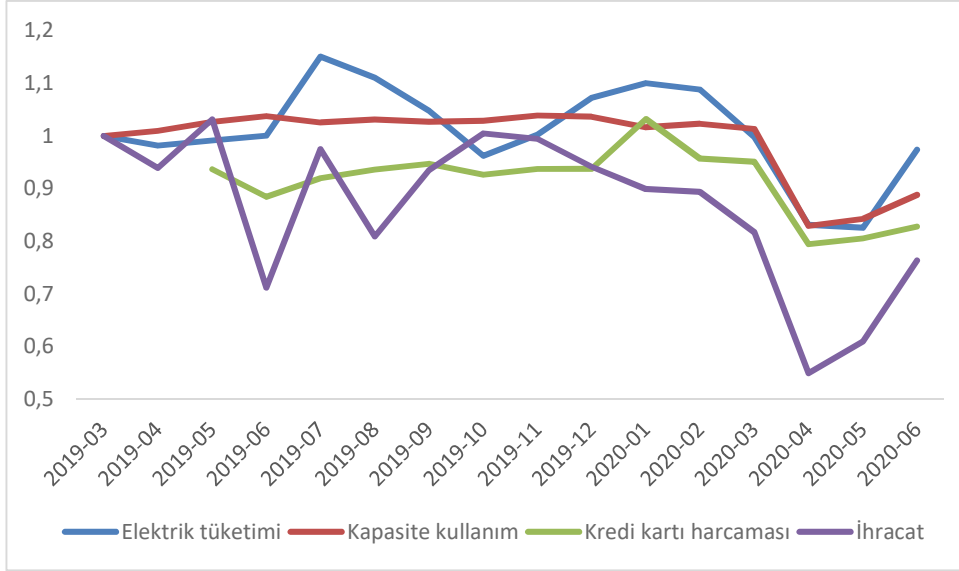
Kaynak: Akçiğit vd. (2020) çalışması ve GBS'den yazarın kendi hesaplamaları.

5. Covid-19 ve Ekonomik Dinamizm

Dünyada 2020 yılının başından itibaren Covid-19 salgını ortaya çıkmış ve salgın ile birlikte küresel ekonomide hem arz hem talep şoku gerçekleşmiştir. Türkiye ekonomisi için salgının etkileri 2020 Mart ayından itibaren öncü göstergelerde belli olmaya başlamıştır. Grafik 6 Haziran ayına kadar yayınlanmış verilerin 2019 Mart ayı rakamlarına göre normleştirilmiş kısa bir özetini göstermektedir. Arz tarafında elektrik tüketimi ve kapasite kullanımını %20'den fazla

azalma göstermiş; talep tarafındaysa toplam ihracat %40 ve reel kredi kartı harcaması %30 azalmıştır.

Grafik 6: Türkiye'de Covid-19, talep ve arz şokları

Kaynak: TCMB-EVDS veri bankası ve Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) verileri kullanılarak yazarın kendi hesaplamaları. Kredi kartı harcamaları karantina önlemlerinden aşırı etkilenebildiği için 3 aylık hareket eden ortalama olarak hesaplanmıştır. Tüm değişkenler 2019 Mart değerleri 1'e eşitlenecek şekilde normleştirilmiştir.

Covid-19 salgının büyük bir ekonomik şoka neden olduğu açıktır. Şirketler arası ticaret ağları nedeniyle bu şokların dinamik etkilerinin tüm ekonomide hissedileceği tahmin edilmektedir (Akçığit ve Akgündüz, 2020). Ekonomik dinamizm etkileri konusunda henüz detaylı veriler bulunmasa da ekonomik teori ve öncü anketler ekonomik dinamizm etkileri hakkında fikir vermektedir.

Artan belirsizlik şirketlerin yatırım kararlarını olumsuz yönde etkileyeceğinden en azından kısa vadede ekonomik dinamizmin de azalacağı düşünülebilir. Yatırım kararı en basit şekilde getiri ve maliyet arasındaki ilişkiye göre verildiği için krediyi kolaylaştırıcı politikaların maliyet kanalıyla yatırımda azalmayı düşürücü bir etkisi olabilir. Ekonomik dinamizm açısından daha önemlisi kısa vadeli şok dönemlerinde öncü şirketlerin öz sermaye ve krediye erişim avantajları nedeniyle başaltı şirketlerin rekabeti zorlaşacaktır. Anket verileri de Covid-19 şokunun küçük ve orta büyüklü şirketlere daha büyük etkileri olduğunu önermektedir (Deloitte, 2020; Bartik et al. 2020). Şirketlerin en yaygın olarak belirttikleri sorun talepteki sert düşüş olmuştur. Büyük şirketler geniş tedarik ağlarında buldukları için talep şokundan daha az etkilenebilir ve kısa vadeli talep şoklarını öz sermayeleri veya kredi erişimleri ile atlatabilirler. Büyük şirketlerin salgın şokundan daha az etkilenmeleri kısa vadede rekabetin azalması ve pazar yoğunlaşmasının artması anlamına gelebilir. Kısa vadede yaşanan talep şoklarının etkilerini azaltmaya yönelik

şirketlere hibe ve kredi destekleri Danimarka verisi kullanılarak yapılan çalışmalarda etkili bulunmuştur (Bennedsen et al. 2020). Yapılan destekler arasında istihdamı koruma şartı içerenlerin istihdam kaybını azaltmakta faydalı olduğu gösterilmiştir.

Uzun vadede Covid-19 şokunun ekonomik dinamizm ve verimlilik üzerine etkileri pozitif çevrilebilir. Finansal kriz sonrasında yapılan araştırmalar, şok döneminde kurulan ve hayatta kalabilen şirketlerin daha verimli şirketler olduğunu göstermiştir (Ates ve Saffie, 2016). İstihdam ve finansal kaynakların verimli şirketlere kaymasıysa ekonomik dinamizmi artırarak uzun vadeli verimlilik artışını sağlayabilir. Kaynak aktarımı konusunda Covid-19 salgının etkileri halihazırda ABD için çalışılmaya başlanmıştır (Barrero et al. 2020). Böyle bir etkinin gerçekleşmesi verimliliği yüksek şirketlerin kısa vadede korunmasını gerektirebilir. Politika yapıcılar kısa vadeli talep şoklarından etkilenecek ve verimliliği yüksek şirketleri destekleyici politikalarla şokun uzun vadeli negatif etkilerini asgari seviyeye çekebilir. Türkiye özelinde özellikle Avrupa başta olmak üzere ihracat pazarlarında daralma nedeniyle talep şoku yaşayan sektörlerin desteklenmesi uzun vadeli beceri ve verimlilik kaybını engelleyebilir. Ayrıca iç talep şokunu küçültmek ve işgücü piyasasındaki zararı asgariye indirebilmek için şirketlere yapılan desteklerin istihdamı korumaya yönelik şartlar içermesi önerilebilir.

Referanslar

Akçığit U., & Akgündüz, Y.E. (2020) Network propagation of Covid-19 demand shocks in Turkey. Unpublished Manuscript.

Akcigit, U., & Ates, S. T. (2019a). *Ten facts on declining business dynamism and lessons from endogenous growth theory* (No. w25755). National Bureau of Economic Research.

Akcigit, U., & Ates, S. T. (2019b). *What Happened to US Business Dynamism?* (No. w25756). National Bureau of Economic Research.

Akçığit, U., Akgündüz, Y.E., Cılasun, S.M., Özcan-Tok, E., & Yılmaz, F. (2020) Facts on business dynamism in Turkey, *European Economic Review*.

Autor, D., Dorn, D., Katz, L. F., Patterson, C., & Van Reenen, J. (2020). The fall of the labor share and the rise of superstar firms. *The Quarterly Journal of Economics*, 135(2), 645-709.

Ates, S., & Saffie, F. (2016). Fewer but better: Sudden stops, firm entry, and financial selection. *FRB International Finance Discussion Paper*, (1187).

Barrero, Jose Maria, Nicholas Bloom, and Steven J. Davis. *Covid-19 is also a reallocation shock*. No. w27137. National Bureau of Economic Research, 2020.

Bartik, A. W., Bertrand, M., Cullen, Z. B., Glaeser, E. L., Luca, M., & Stanton, C. T. (2020). *How are small businesses adjusting to covid-19? early evidence from a survey* (No. w26989). National Bureau of Economic Research.

Bennedsen, M., Larsen, B., Schmutte, I., & Scur, D. (2020). Preserving job matches during the COVID-19 pandemic: firm-level evidence on the role of government aid.

Bilgin, M. H., Demir, E., Gozgor, G., Karabulut, G., & Kaya, H. (2019). A novel index of macroeconomic uncertainty for Turkey based on Google-Trends. *Economics Letters*, 184, 108601.

Decker, R. A., Haltiwanger, J., Jarmin, R. S., & Miranda, J. (2016). *Declining business dynamism: Implications for productivity*. Brookings Institution, Hutchins Center Working Paper.

Deloitte. (2020) *Covid-19: Effects on the Business Environment and Supply Chains*. Deloitte Consulting Report May 2020.

McGowan, M. A., Andrews, D., & Millot, V. (2017). The walking dead?: Zombie firms and productivity performance in OECD countries.

Sümer, T.B. & Güngör, G.Y. (2018) KGF Kefaletli Kredilerin Krediyeye Erişim, Maliyet ve Vade Açısından Rolü. TCMB Blog.

EVDS. (2020) *Elektronik Veri Dağıtım Sistemi*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara, Türkiye

FRED. (2020) *Unemployment rates*. St. Louis FED USA.

Van Heuvelen, G. H., & Bettendorf, L. (2018) *Frontier firms and followers in the Netherlands Estimating productivity and identifying the frontier*. CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis Working Paper.

World Bank. (2020) *The World Bank Database*. Washington, USA.